

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.04.2008, sp. zn. 8 Tdo 514/2008, ECLI:CZ:NS:2008:8.TDO.514.2008.1

Číslo: 10/2009

Právní věta:

I. Základním předpokladem pro uložení některého z opatření uvedených v ustanovení § 93 odst. 1 z. s. m. dítěti mladšímu patnácti let je zjištění, že spáchalo čin jinak trestný, jehož trestnost je v konkrétním případě vyloučena jen s ohledem na nedostatek věku pachatele. Takový čin musí vykazovat nejen všechny ostatní formální znaky určitého trestného činu, ale též potřebný stupeň nebezpečnosti pro společnost.

Jestliže čin dítěte mladšího patnácti let po zhodnocení všech okolností významných z hledisek uvedených v ustanovení § 3 odst. 4 tr. zák. nevykazuje vyšší než malý stupeň společenské nebezpečnosti, a tedy nedosahuje ani úrovně, s níž zákon spojuje trestní odpovědnost mladistvých za provinění (§ 6 odst. 2 z. s. m.), pak jeho čin nelze pokládat za čin jinak trestný ve smyslu § 89 odst. 2 z. s. m., a proto je vyloučeno, aby bylo dítěti mladšímu patnácti let uloženo jakékoli opatření uvedené v ustanovení § 93 z. s. m.

II. K uložení fakultativní ochranné výchovy dítěti mladšímu patnácti let podle § 93 odst. 3 z. s. m. se vyžaduje splnění dvou kumulativně stanovených podmínek. Jednak musí být takové opatření nezbytně nutné k zajištění řádné výchovy dítěte, jednak její uložení je odůvodněno povahou spáchaného činu jinak trestného.

Jestliže uložení ochranné výchovy zákon podmiňuje „povahou“ činu jinak trestného, a nikoliv jeho závažností, pak pro naplnění této zákonné podmínky se nevyžaduje, aby čin dítěte mladšího patnácti let vykazoval nějaký vysoký či velmi vysoký stupeň společenské nebezpečnosti. Proto uvedená podmínka pro uložení této ochranné výchovy bude dána především tehdy, je-li spáchaný čin jinak trestný již projevem významnějšího narušení osobnosti dítěte mladšího patnácti let a důsledkem jeho zanedbané výchovy či nevhodnosti prostředí, v němž žije.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 30.04.2008

Spisová značka: 8 Tdo 514/2008

Číslo rozhodnutí: 10

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Ochranná výchova, Opatření ukládaná dětem mladším patnácti let

Předpisy: § 89 odst. 2 z. s. m.
§ 93 odst. 1 z. s. m.

§ 93 odst. 3 z. s. m.

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud jako soud pro mládež k dovolání nezl. V. T., zastoupené opatrovníkem Mgr. R. G., advokátem se sídlem v K., zrušil rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 16. 5. 2006, sp. zn. 14 Rodo 4/2006, a rozsudek okresního soudu v Ostravě ze dne 30. 9. 2005, sp. zn. 0 Rod 72/2004, a současně věc vrátil okresnímu soudu k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Okresní státní zastupitelství v Ostravě podalo v právní věci dítěte mladšího patnácti let (dále jen „nezletilá“) V. T. podle § 90 odst. 1 z. s. m. návrh na uložení opatření, a to původně v podobě dohledu probačního úředníka [§ 93 odst. 1 písm. a) z. s. m.]; v průběhu řízení modifikovalo svůj návrh a navrhlo uložení ochranné výchovy [§ 93 odst. 1 písm. c) z. s. m.]. Státní zastupitelství odůvodnilo tento návrh tvrzením, že nezletilá se dopustila činu jinak trestného skutkem spočívajícím v tom, že dne 14. 5. 2004 v době okolo 23.00 hodin v O. vykonala soulož s nezletilým R. P., přestože věděla, že nezletilý dosud nedovršil věku 15 let. Usnesením policejního orgánu Služby kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky, Městského ředitelství S. O., ze dne 30. 6. 2004, ČTS: MROV-231/2T0-210-2004, bylo trestní stíhání nezletilé V. T. pro podezření z trestného činu pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1 tr. zák. odloženo podle § 159a odst. 2 a § 11 odst. 1 písm. d) tr. ř., neboť jde o osobu, která pro nedostatek věku není trestně odpovědná, a trestní stíhání je nepřijatelné. Státní zastupitelství upozornilo, že chování nezletilé před spácháním tohoto činu jinak trestného již vykazovalo nedostatky a matka si s její výchovou neví rady; závadovost jednání, neustálé útěky a nerespektování již nařízené ústavní výchovy odůvodňují uložení ochranné výchovy.

Rozsudkem Okresního soudu v Ostravě, soudu pro mládež, ze dne 30. 9. 2005, sp. zn. 0 Rod 72/2004, byla nezletilá V. T. uložena ochranná výchova (bod I. výroku). Dále bylo rozhodnuto o náhradě nákladů řízení.

Pokud jde o uložení ochranné výchovy, podle odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně bylo na základě provedeného dokazování prokázáno, že se stal čin, který by jinak byl trestným činem, že se ho dopustila nezletilá V. T. a že v jejím chování jsou zřejmé závažnější nedostatky, které mohou mít vliv na další vývoj nezletilé. Jak dále soud připomenul, u nezletilé již byla nařízena ústavní výchova, avšak nezletilá se od svého umístění do ústavu dopouští opakovaných útěků, nenavštěvuje a neplní základní školní docházku a rodiče nejsou schopni zvládnout její výchovu. Proto podle soudu prvního stupně osoba nezletilé, její věk, rozumová vyspělost, rodinné a sociální zázemí a všechny okolnosti případu opodstatňují uložení ochranné výchovy, od níž lze očekávat výchovné působení na nezletilou, předcházení dalšímu páchaní protiprávních činů i plnění základních povinností školní docházky.

Rozhodnutí soudu prvního stupně napadl odvoláním za nezletilou V. T. její opatrovník. Rozsudkem Krajského soudu v Ostravě, soudu pro mládež, ze dne 16. 5. 2006, sp. zn. 14 Rodo 4/2006, byl potvrzen rozsudek soudu prvního stupně (bod I. výroku).

Odvolací soud se ztotožnil s právními závěry soudu prvního stupně o nutnosti uložení ochranné výchovy nezletilé V. T., a to i při vědomí závažnosti takového zásahu do její osobní svobody. Podle názoru odvolacího soudu povaha spáchaného činu jinak trestného nevyklučuje uložení tohoto opatření, jehož je nezbytně třeba pro nápravu nezletilé, když všechny myslitelné méně intenzivní prostředky výchovy byly vyčerpány, ale nemají naději na úspěch.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podal dovolání za nezletilou V. T. její opatrovník, advokát JUDr. R. G., neboť podle něj soudy obou stupňů chybně aplikovaly ustanovení § 93 odst. 3 z. s. m. a dospěly k nesprávnému závěru, že nezletilá se dopustila činu jinak trestného.

Dovolatel souhlasil se soudy nižších stupňů ve zjištění, podle něhož se zřetelem na hodnocení chování nezletilé již byly u ní vyčerpány méně intenzivní prostředky výchovy a nemají naději na úspěch. To však nepostačuje k uložení ochranné výchovy, poněvadž současně musí být splněna podmínka, že uložení ochranné výchovy odůvodňuje i povaha spáchaného činu jinak trestného. Naplněním tohoto předpokladu se soudy podle dovolatele důsledně nezabývaly, ač zákonodárce dal najevo, že děti mladší patnácti let lze postihovat uložením ochranné výchovy jen za činy s mimořádně vysokou společenskou nebezpečností. V posuzovaném případě, je-li nezletilé kladeno za vinu, že ve 14 letech měla pohlavní styk s chlapcem téhož věku, podle přesvědčení dovolatele společenská nebezpečnost jejího jednání nejenže není mimořádně vysoká, ale lze dokonce pochybovat o tom, jestli je vůbec vyšší než malá. Soudy měly zkoumat, zda čin nezletilé má potřebný stupeň nebezpečnosti pro společnost, aby se jinak – nebýt nedostatku věku – jednalo o provinění, vyznačující se vyšším stupněm nebezpečnosti pro společnost než malým, protože jen za splnění tohoto předpokladu se u nezletilé mohlo jednat o čin jinak trestný. Jak dále dovolatel zdůraznil, v případě uložení ochranné výchovy musí být konkrétní nebezpečnost činu pro společnost skutečně velmi vysoká, aby bylo nezbytné – z hlediska zásahu do práva jednotlivce na svobodu – uložit takové opatření.

Dovolatel navrhl, aby Nejvyšší soud zrušil napadený rozsudek Krajského soudu v Ostravě i jemu předcházející rozsudek Okresního soudu v Ostravě a aby věc vrátil Okresnímu soudu v Ostravě k novému projednání a rozhodnutí.

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) dospěl k následujícím závěrům.

Pokud jde o přípustnost dovolání, rozhodnutí o návrhu státního zastupitelství na uložení opatření podle § 93 odst. 1 písm. c) z. s. m. je rozhodnutím ve věci samé. V řízení ve věcech dětí mladších patnácti let podle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže jde totiž o to, aby dítěti mladšímu patnácti let, dopustí-li se činu jinak trestného, bylo za splnění zákonných podmínek uloženo některé z taxativně vyjmenovaných opatření; tím je vymezena věc sama. Rozhodnutím ve věci samé pak je logicky rozhodnutí o uložení takového opatření, upuštění od uložení opatření, jakož i zamítnutí návrhu na uložení opatření. Ve všech těchto případech se postihuje sám předmět řízení, tj. soud se vyjadřuje k otázce, která mu byla předložena k posouzení.

Odvolací soud – jak vyplývá z odůvodnění napadeného rozhodnutí – řešil právní otázku, jestli byly splněny zákonné podmínky pro uložení ochranné výchovy nezletilé V. T. Vzhledem k obsahu odvolacích námitek bylo významné, zda a v jakých souvislostech je třeba přihlížet k povaze spáchaného činu jinak trestného. Protože tato otázka dosud nebyla řešena v rozhodování odvolacího soudu a posouzení uvedené otázky bylo významné (určující) pro rozhodnutí projednávané věci, představuje napadený rozsudek odvolacího soudu v tomto smyslu rozhodnutí, které má po právní stránce zásadní význam.

Z hlediska napadeného rozsudku odvolacího soudu a obsahu dovolání je významná otázka, zda spáchání činu jinak trestného dítětem mladším patnácti let je podmíněno dosažením vyššího stupně nebezpečnosti činu pro společnost, než je stupeň malý (aby se – nebýt nedostatku věku – jednalo o provinění), a zda je podmínkou uložení ochranné výchovy spáchání činu jinak trestného, jehož nebezpečnost pro společnost je „velmi vysoká“.

V posuzovaném případě se jednalo jen o možnost uložení ochranné výchovy podle § 93 odst. 3 z. s. m., tj. odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění

řádné výchovy dítěte mladšího patnácti let. K uložení ochranné výchovy podle tohoto ustanovení je třeba splnit obě uvedené podmínky kumulativně.

Ochrannou výchovu jako jedno z ochranných opatření bylo možno uložit ještě před účinností zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, a podmínky jejího uložení, jmenovitě pak jejího fakultativního uložení, byly zákonem vymezeny poněkud odlišně. Zatímco nyní, tj. od účinnosti citovaného zákona o soudnictví ve věcech mládeže, jež nastala dnem 1. 1. 2004, lze ochrannou výchovu uložit dítěti mladšímu patnácti let, odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění řádné výchovy dítěte, do 1. 1. 2004 tak bylo možné učinit v občanskoprávním řízení, „jestliže je to nutné k zajištění řádné výchovy osoby mladší než patnáct let, která spáchala čin, který by jinak byl trestným činem“. Stávající právní úprava týkající se možnosti uložení ochranné výchovy je tedy co do vymezení podmínek jejího uložení přísnější, neboť není podmíněna jen spáchaním činu jinak trestného, ale i jeho povahou, a současně je vnímána jako opatření, jehož je nezbytně třeba k zajištění řádné výchovy osoby mladší než patnáct let.

Podle názoru Nejvyššího soudu je uložení ochranné výchovy velmi závažným zásahem do osobní svobody dítěte a představuje vždy krajní řešení. Proto je třeba věnovat náležitou pozornost splnění podmínek pro její uložení; je-li ukládána nezletilému dítěti podle § 93 odst. 3 z. s. m., musí být jediným a posledním řešením s ohledem na povahu spáchaného činu jinak trestného i na nezbytnou nutnost zajistit jeho řádnou výchovu. V tomto smyslu i zde platí princip subsidiarity ve vztahu k jiným opatřením, popřípadě k možnosti uložení ústavní výchovy podle § 46 zák. o rodině.

Základním zákonným předpokladem pro uložení nejen ochranné výchovy, ale všech opatření podle § 93 odst. 1 z. s. m., je závěr, že se dítě mladší patnácti let dopustilo činu jinak trestného. To, co se rozumí „činem jinak trestným“, však zákon explicitně nedefinuje. Přesto je zjevné, že činem jinak trestným je v kontextu řízení podle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže, tedy řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, takový čin, který je beztrestný jen pro nedostatek znaků jeho pachatele, konkrétně jeho věku (§ 89 odst. 1, 2 z. s. m.); v daných souvislostech není významné zabývat se otázkou nepřičetnosti a nedostatku rozumové a mravní vyspělosti. Takový čin naplňuje všechny ostatní formální znaky skutkové podstaty určitého trestného činu a je i společensky nebezpečný, naplňuje tedy i jeho materiální stránku, avšak dopustila se ho osoba trestně neodpovědná. Jinými slovy k tomu, aby bylo možné uvažovat o činu jinak trestném ve smyslu ustanovení § 89 odst. 2 z. s. m., které váže použití opatření podle § 93 odst. 1 z. s. m. jen na případy, kdy důvodem toho, že jde o čin jinak trestný, je pouze jeho spáchaní dítětem mladším než patnáct let, musí takový čin vykazovat nejen všechny ostatní formální znaky určitého trestného činu, ale též potřebný stupeň nebezpečnosti pro společnost.

Dovolatel proto opodstatněně zdůrazňuje, že dosažení určitého stupně nebezpečnosti činu spáchaného nezletilým dítětem, který jinak formálně vyazuje znaky trestného činu, je nezbytnou podmínkou posouzení činu takového dítěte jako činu jinak trestného. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže v hlavě třetí nijak nespecifikuje požadovaný stupeň nebezpečnosti takového činu pro společnost, nicméně lze souhlasit s názorem dovolatele, že musí jít minimálně o čin vyšší než malé společenské nebezpečnosti, tedy stupně nebezpečnosti pro společnost alespoň stejné úrovně, jaká se požaduje ve vztahu k proviněním mladistvých (§ 6 odst. 2 z. s. m.). V daných souvislostech totiž nelze obecně odhlédnout od věku nezletilých dětí a s tím spojené a očekávané nižší úrovně rozumové i mravní vyspělosti, a proto je třeba i při hodnocení stupně nebezpečnosti jejich činů pro společnost ze všech hledisek uvedených v § 3 odst. 4 tr. zák. postupovat uvážlivě a citlivě, s potřebnou mírou porozumění ke zvláštnostem jejich osobností. Obzvláště pečlivě bude třeba posuzovat jejich pohnutky, schopnost posoudit nesprávnost jednání, způsob provedení činu i okolnosti, za nichž k němu došlo.

Při posuzování činu nezletilé V. T. se však soudy nižších stupňů neřídily výše uvedenými hledisky. Podstata jednání nezletilé spočívala v tom, že ve věku téměř 14 let vykonala oboustranně

dobrovolnou souloží s R. P., který již dovršil 14 let, přičemž se jednalo o její první sexuální zkušenost a ke spáchání činu ji vedla zvědavost. Soudy se nezabývaly otázkou, zda s ohledem na pohnutku, konkrétní okolnosti a způsob provedení vykazuje takový čin znaky činu jinak trestného a zda stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost je vyšší než malý. Nedostatkem stávajících zjištění soudů obou stupňů je také skutečnost, že – jak lze usoudit z vyjádření nezletilé V. T. – věděla, kolik let je R. P., ale nelze v něm nalézt odpověď na otázku, zda věděla, že takový čin je nedovolený (trestný).

Dovolatel dále v návaznosti na zákonné podmínky fakultativního uložení ochranné výchovy ve smyslu § 93 odst. 3 z. s. m. namítal, že ochranná výchova může být uložena pouze tehdy, je-li konkrétní nebezpečnost činu pro společnost velmi vysoká.

Jak vyplývá z odůvodnění rozsudků soudů obou stupňů, svoji pozornost a důraz na potřebu uložení ochranné výchovy soustředily k výchovným nedostatkům a hodnocení osoby nezletilé V. T., vyvážené však již nehodnotily povahu jí spáchaného činu jinak trestného jako další kumulativně stanovenou podmínku podle § 93 odst. 3 z. s. m. Dovolatel důvodně vytkl, že k uložení ochranné výchovy nestačí závěr, podle něhož povaha spáchaného činu jinak trestného nevyklučuje uložení takového opatření, ale je třeba odůvodnit, že povaha spáchaného činu jinak trestného vyžaduje uložení takového opatření. Nelze však již beze zbytku akceptovat názor dovolatele, podle kterého by snad bylo možné uložit ochrannou výchovu s odkazem na citované ustanovení jen tehdy, je-li stupeň nebezpečnosti spáchaného činu jinak trestného „velmi vysoký“.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže v hlavě třetí nedává jasnou odpověď ani na otázku, jakými hledisky je třeba se řídit při hodnocení „povahy“ spáchaného činu jinak trestného. Podle přesvědčení Nejvyššího soudu je třeba hledat rozhodující interpretační východisko v účelu ochranné výchovy. Tím je zájem vhodnou výchovou odstranit či omezit možnost vzniku dalších, pro společnost nebezpečných následků zanedbané výchovy a současně umožnit dítěti mladšímu patnácti let jeho další rozvoj, aby se mohlo stát řádným občanem. To pak znamená z pohledu hodnocení „povahy“ spáchaného činu jinak trestného, která odůvodňuje uložení ochranné výchovy, že je třeba, aby spáchaný čin jinak trestný byl projevem relevantního narušení osobnosti dítěte, jež je důsledkem jeho zanedbané výchovy či nevhodnosti prostředí, v němž žije, a to do takové míry, že je nezbytně nutné vymanit dítě z tohoto prostředí. Nelze-li zajistit řádnou výchovu dítěte mladšího patnácti let a zdárný vývoj jinak, lze za nezbytně nutné opatření k naplnění tohoto cíle pokládat uložení ochranné výchovy. Z toho vyplývá, že nutným předpokladem k uložení ochranné výchovy není, aby stupeň nebezpečnosti spáchaného činu jinak trestného byl velmi vysoký; takový požadavek by měl své opodstatnění, kdyby byl položen důraz na „závažnost“ a nikoliv na povahu uvedeného činu.

Jakkoliv si je Nejvyšší soud vědom doby, jež uplynula od spáchání posuzovaného činu, i diametrálně odlišných poměrů na straně nezletilé V. T., což významně zpochybňuje splnění očekávaného účelu tohoto řízení, nebylo možné souhlasit s rozhodnutími soudů nižších stupňů. Proto nezbylo, než je zrušit a soudu prvního stupně věc vrátit k dalšímu řízení. Na něm bude, aby znovu a pečlivě zvažoval, zda čin nezletilé vykazuje skutečně znaky činu jinak trestného ve smyslu § 89 odst. 2 z. s. m., a učiní-li takový závěr, zda povaha tohoto činu opodstatňuje uložení ochranné výchovy za současného splnění předpokladu, že je to nezbytně nutné k zajištění řádné výchovy nezletilé. Není od věci připomenout, že ochrannou výchovu lze uložit jen do dovršení osmnáctého roku věku nezletilé (§ 22 odst. 2 z. s. m.).

Jen pro úplnost a nad rámec uvedeného dovolací soud dále poznamenává, že oproti podmínkám uložení opatření podle § 93 odst. 1 z. s. m. výchovná opatření podle hlavy druhé zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, může soud učinit, vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte; předpokladem jejich uložení tedy není spáchání činu jinak trestného.